

Софийски Университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Катедра: „Политология“

**„Кризата-ковид: институционална комуникация и
легитимност - България и ЕС“**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по
професионално направление 3.3 Политически науки, докторска програма, „Политология“ –
Международни отношения

Научен ръководител: Проф. д-н Татяна Дронзина

Докторант: Деница Пламенова Гацинска

Дисертацията е обсъдена и насрочена за публична защита на заседание на Катедра „Политология“ при Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ на 16 януари 2024 година.

Дисертационният труд е в обем от 243 страници и включва увод, пет глави, заключение, приложение и библиография.

Библиографията обхваща 178 използвани източници, от които 142 на английски език и 36 на български език.

Ключови думи: КОВИД-19, криза, теория, институции, комуникация, легитимност, власт.

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА: ОБЯСНИТЕЛНИ КОНЦЕПЦИИ И ТЕРМИНОЛОГИЯ

- 1.1. Дефиниране на „криза“
- 1.2. Дефиниране на „политическа криза“ и „криза на демокрацията“
- 1.3. Дефиниране на управление на кризи
- 1.4 Изводи от първа глава

ВТОРА ГЛАВА: КОМУНИКАЦИЯТА КАТО ВЛАСТ И ВЛАСТТА КАТО КОМУНИКАЦИЯ

- 2.1. Комуникацията като власт и властта като комуникация в теоретическите концепции на Хана Арент
- 2.2. Комуникацията като власт и властта като комуникация в теоретическите концепции на Юрген Хабермас

ТРЕТА ГЛАВА: КРИЗАТА КОВИД – КРИЗА НА ЛЕГИТИМНОСТТА ИЛИ НА ЕФЕКТИВНОСТТА?

- 3.1. Въздействието на кризата върху социалния живот и гражданските ни права
- 3.2. Как КОВИД-19 повлия на доверието към правителствата и легитимността на институциите?
- 3.3. КОВИД-19 – протести, социални медии и комуникация, конспиративни теории
- 3.4. Изпитанията, на които КОВИД-19, постави съществуващи съюзи – икономически, военни и политически.
- 3.5. Примери от държави, приложили успешни стратегии за борба с пандемията, основани на лидерство и ефективна комуникация
- 3.6. Как КОВИД-19 се превърна от здравна в политическа криза?
- 3.7. Изводи и доказателства, според формулировката за политическа криза и КОВИД-19
- 3.8. Дълбочинни интервюта и анкета за ефективността на комуникацията между институциите и обществото по време на ковид-кризата

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА: КОВИД-19 КРИЗАТА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА НЯКОИ СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ТЕОРИИ

- 4.1. Кризата КОВИД през призмата на функционализма и структурния функционализъм: Ролята на институциите в борбата с пандемията
- 4.2. Конфликтната теория и интерпретацията на КОВИД-19: Борба за ресурси и социална несправедливост
- 4.3. КОВИД-19 през Призмата на Символичния Интеракционизъм: Пренаписване на Социалните Скриптове
- 4.4. Теория на социалния обмен и КОВИД-19: Адаптация и реципрочност в условията на пандемия

ПЕТА ГЛАВА: НАЦИОНАЛНАТА ДЪРЖАВА В УПРАВЛЕНИЕТО НА КРИЗАТА КОВИД

- 5.1. Българския модел на управление на ковид-кризата, различни видове лидерство
- 5.2. Значението на глобалното здравно управление и здравна дипломация по време на КОВИД-19
- 5.3. Въздействие на пандемията върху глобалните отношения и мултилатерализма
- 5.4. Новата нормалност и светът след КОВИД-19

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

БИБЛИОГРАФИЯ

Обща характеристика на дисертационния труд

Актуалност на темата

Кризата, предизвикана от КОВИД-19, няма свой аналог в нашето съвремие и може само донякъде да бъде сравнявана дори с голямата грипна епидемия след края на Първата световна война, която отнема живота на десетки милиони. Сътресенията, които предизвика коронавируса са многоизмерни, засегнаха целия свят, проявленията на пандемията промениха всички аспекти на нашия живот.

Силно развитите комуникации пренесоха проблема във всеки дом най-вече през телевизията и интернет медиите. В много държави и градове се наруши нормалния ритъм на ежедневието, както през работното, така и през свободното време. Икономиката на национално и международно ниво се изправи пред сериозни предизвикателства, както свързани с битието на наемния труд, така и с логистичните вериги на производството и снабдяването на пазарите.

Отделни сектори, свързани със събирането на повече хора на едно място, бяха директно и сериозно ударени, което доведе само по себе си до сериозни макроикономически сътресения. Но едновременно с това бяха стимулирани други икономически дейности, свързани не само с производството на лекарства и медицински консумативи, но и с комуникационните технологии в условия, в които ролята на дигиталната комуникация се засили изключително много.

Бяха приложени различни модели на управление на кризата в държави с различни политически системи и политически режими. Дори в държави с репутацията на развити и стабилни демокрации се прилагаша по-сериозни задължителни ограничителни мерки. В рамките на Европейския съюз за първи път след края на Втората световна война в почти всички държави гражданите бяха силно ограничени в своето придвижване дори в рамките на населените места, в които живеят. Беше поставено под въпрос свободното движение на хора в рамките на Съюза. Имаше и примери за по-различни и не толкова ограничаващи подходи на борба с пандемията. Но в някои страни се стигна дори до решения за задължителна ваксинация, които породиха много сериозни дебати за границите, които не трябва да се преминават, когато става дума за нарушаване на човешки права. В някои държави подходите бяха сменяни не еднократно.

Няма еднозначен отговор кой е верният модел. Всяка нова ситуация изисква нов стил на управление и правене на политики. Тъкмо поради това темата е изключително актуална и значима за политическата наука и следва да бъде подробно изследвана и анализирана.

Цел на дисертацията. Формиране на изследователски въпроси

Основният изследователски въпрос съдържа следните елементи:

1. Създаде ли пандемията нов вид криза и доведе ли до изработване на модели за комуникация, които да допринесат за нейното ефективно управление на международно, европейско и национално равнище?
2. Каква е ролята на комуникацията в управлението на ковид кризата на национално и европейско равнище?
3. Как се отрази качеството на комуникацията върху легитимността на националните и европейските институции?
4. Повлия ли комуникацията по време на пандемията върху отношението между националната държава и нейните граждани?
5. Каква е ролята на комуникацията върху способността на адаптация на национално и европейско равнище?

Основната изследователска хипотеза съдържа следните елементи:

1. Пандемията предизвиква социална и икономическа криза от нов тип. Както националните държави, така и наднационалните институции не са подготвени за справяне с нея.
2. Пандемията е тест за устойчивостта на либералния ред, демокрацията, свободата и гражданските права, водейки до преоценка на целия политически дебат за човешките права и свободи и случаите, в които се допуска тяхното ограничаване
3. Пандемията и свързаните с нея здравна, социална и икономическа кризи създават условия за засилване на ролята на националната държава и нейната власт върху икономиката, но и върху живота на хората.
4. Комуникацията на националните и европейските институции по време на кризата трябва да бъде оценена задълбочено и всестранно, имайки предвид както положителните, така и отрицателните и страни
5. Комуникацията на националните и европейските институции е ключов фактор за доверието към тях и за легитимността им в очите на гражданите.

Обект на изследването

Обект на това изследване е институционалната комуникация като инструмент за управление на ковид кризата и за запазване на легитимността на националните и европейските институции.

Предмет на изследването

Предмет на изследването са начините на осъществяване на комуникация между националните институции и гражданите, европейските институции и гражданите и между националните и европейските институции, както и ролята на здравната дипломация като специфичен комуникационен инструмент

Цел на изследването

1. Да установи ефективните комуникационни модели на национално и европейско равнище по време на пандемията и оцени техните положителни и отрицателни страни за справяне с кризата
2. Да идентифицира ролята на комуникацията върху отношението между държавата и гражданите, както и за закрилата на техните права
3. Да идентифицира до каква степен дефицитът на комуникация засилва контрола на държавата над нейните граждани и ограничава правата и свободите на последните
4. Да установи потенциала на комуникацията като властови ресурс

Теоретични подходи и изследователски методи.

Изследователските методи, използвани в дисертацията, са обогатени с теоретични подходи, които предлагат различни перспективи за разбирането на кризата КОВИД-19 и нейното въздействие върху обществото и институциите. Тези теоретични рамки помагат за дълбок анализ и интерпретация на събитията и тенденциите, свързани с пандемията:

1. *Функционализъм и структурен функционализъм:* Този подход разглежда обществото като система от взаимосвързани части, които работят заедно за поддържането на стабилност и равновесие. В контекста на КОВИД-19, анализът се фокусира върху ролята на институциите и тяхната способност да се адаптират и реагират на кризата, за да поддържат функционирането на обществото. Този подход подчертава значението на ефективната институционална реакция и координация в борбата с пандемията.

2. *Конфликтна теория:* Разглежда обществото като арена на конфликти между различни групи с противоположни интереси, като акцентира върху неравенството, властта и социалната несправедливост. В контекста на пандемията, този подход разкрива как кризата е

увеличила съществуващите социални и икономически неравенства и е довела до борба за ресурси, като по този начин е повлияла на социалната структура и отношения.

3. *Символичен интеракционизъм:* Фокусира върху малките междуличностни взаимодействия и значението, което хората приписват на тези взаимодействия и социалните символи. В контекста на КОВИД-19, анализът може да разгледа как пандемията е променила ежедневните социални практики, комуникацията и възприятията, като е довела до пренаписване на социалните скриптове и адаптация на нови норми на поведение.

4. *Теория на социалния обмен:* Този подход изследва социалните взаимодействия като обмен на ресурси, където участниците се стремят към максимизиране на ползите и минимизиране на разходите. В ситуацията на КОВИД-19, теорията може да помогне за разбирането на адаптациите и реципрочността в социалните отношения, включително как индивидите и общностите се съгласяват на определени ограничения и мерки за общото благо.

В комбинация, тези теоретични подходи предоставят мултидисциплинарна рамка за анализ на комплексните и многопластови въздействия на КОВИД-19 кризата, позволявайки по-дълбоко разбиране на социалните, икономическите и политическите динамики, които се разгръщат в резултат на пандемията.

Изследователски методи

- качествен анализ
- сравнителен анализ
- описателен анализ
- анализ на съдържанието на публикации, доклади
- аналитично-синтетичен метод на анализ
- речи и изказвания на политици, международници и анализатори.

ПЪРВА ГЛАВА: ОБЯСНИТЕЛНИ КОНЦЕПЦИИ И ТЕРМИНОЛОГИЯ

1.1. Дефиниране на „криза“

В първа глава от дисертацията анализирам ключови понятия за целите на изследването, сред които: „криза“, „политическа криза“, „криза на демокрацията“, „управление на кризи“.

Текст 1.1. представя мултидисциплинарен анализ на понятието „криза“, като разглежда неговото значение от етимологична, философска, социологическа и политическа гледна точка.

Понятието „криза“ произлиза от древногръцката дума, означаваща „присъда“, „решение“ или „решаващ момент“. В различни езици, като френски, немски и английски, терминът съхранява своята връзка с гръцкия корен. В медицината, той е използван за описване на критичния момент в хода на заболяване, който определя бъдещото развитие - живот или смърт на пациента.

Кризата може да се разглежда в множество контексти - културна, икономическа, политическа и др. Съвременната концепция на кризата е свързана с широк спектър от явления, които ни карат да осъзнаем своята взаимосвързаност и отговорност към общността.

Социологията разглежда кризата като момент на дискриминация, избор и решение, което може да включва разрешаване на конфликти. Терминът често се прилага като универсална категория за различни видове негативни събития, като бедствия, аварии, инциденти и извънредни ситуации.

Текстът цитира няколко изследвания на няколко автори, сред които: Круменахер, Литре, Цуйопулос и Шьонпflug, Карус, а също и съвременни изследователи като Милатинович и други, които допринасят за разширяване и детайлизиране на концепцията за криза.

1.2. Дефиниране на „политическа криза“ и „криза на демокрацията“

Политическата криза се разглежда като критичен момент, който води до значителни промени в структурите или функционирането на политическата система. Кризата на демокрацията пък е свързана с предизвикателства пред демократичните институции и процеси. Текстът обсъжда вижданията на различни учени като Филип Шмитер, Леонардо Морлино и Адам Пшеворски, които анализират различни аспекти на кризата в демократичните системи.

Видове кризи в демокрацията според Филип Шмитер:

- Кризата на управлението включва проблеми с ефективността на управлението, политическа фрагментация и сложност на обществото.

- Кризата на идентичността е свързана с вътрешни конфликти и проблеми поради глобализацията, мултикултурни общества и отчуждение.

- Кризата на участието отразява намаляващото участие на гражданите в политическия процес.

Леонардо Морлино и кризата на легитимността:

Според Морлино, кризата на легитимността се появява, когато гражданите губят доверие в политическите институции и процеси. Факторите, които я предизвикват са институционални несъответствия, корупция, неблагоприятни икономически условия и социално отчуждение. Важен аспект на политическата криза е въпросът за легитимността на политическата система или държавата. Кризите на легитимността и ефективността се разглеждат като централни във възникването на политически кризи.

Адам Пишевски представя минималистски и електоралистски поглед към демокрацията

Демокрацията се възприема като система, в която хората имат възможност да избират и отстраняват управляващите чрез избори. Признаци за криза включват ерозията на традиционните партийни системи, възхода на ксенофобски и националистически партии, и намаляване на подкрепата за демократични идеали.

Този анализ подчертава многообразието и сложността на кризите в демокрацията и капитализма, като акцентира на различните теоретични подходи за разбирането и решаването на тези кризи.

1.3. Дефиниране на управление на кризи

Текстът представя подробен анализ на управлението на кризи, като разглежда историческия контекст, теоретични подходи, методологии и стратегии за справяне с кризисни ситуации в различни сфери.

Управлението на кризи се появява като сериозна научна дисциплина и практика през втората половина на 20 век, с произход от политическата сфера, особено от времето на Кубинската ракетна криза през 1962 г., когато президентът Кенеди използва термина за описание на управлението на извънредни ситуации. Кризата се разглежда като сериозна заплаха за основните структури или фундаментални ценности и норми на системата,

изискваща вземането на критични решения под натиск. Два основни въпроса се разглеждат в изучаването на кризата: причините за кризата и управлението на кризи. Кризисният подход обхваща разнообразни теоретични перспективи за отговор на тези въпроси, като заема идеи от всички социални науки. Управлението на кризи се разглежда като приложен мениджмънт, ръководен от теория, включващ процеси за идентифициране, анализ и прогнозиране на кризисни ситуации, както и създаване на средства за предотвратяване или справяне с кризата. Подходът към управление на кризи включва превенция, подготовка, облекчаване и възстановяване, като се изисква моделиране на действия, споразумения и решения, които влияят на хода на кризата.

Автори като Деон Каниън и Брус Дейтън представят различни дефиниции и подходи към управлението на кризи, подчертавайки значението на превантивните действия и необходимостта от проактивно и реактивно управление. Ефективното управление на кризи изисква ранно разпознаване, осмисляне, вземане на решения, координация, отчетност и обучение. Психологическите ограничения и стресът от кризата могат сериозно да засегнат управлението на информацията и вземането на решения. Управлението на кризи е комплексно и многофакторно явление, което изисква интегриран подход и съчетаване на различни стратегии и методологии за справяне с неизвестни и непредсказуеми ситуации. Кризите могат да предложат уроци за бъдеще планиране и подготовка, подчертавайки значението на устойчивостта и адаптивността на обществата и организациите.

1.4. Изводи от първа глава

Не може да бъде изработена универсална обяснителна концепция на понятията „криза“ и „политическа криза“. Въпреки това могат да се идентифицират набор от условия, които правят възникването и развитието ѝ вероятни. Общото условия за наличието на криза е внезапно появило се събитие или проблем, нанасящ вреди и поставящ на изпитание засегнатите страни, търсещи изход в намирането на решение.

Политическата криза се изразява в неспособност на правителството и държавните институции да намерят решение или да се справят с неочакван и непредвиден проблем от политически, икономически, финансов, здравен, международен или имиджов характер.

Политическата криза има следните функции:

1. води до промените на формите на социален живот,
2. поставя под съмнение легитимността на правителството,

3. заплашва с разпад не на управлението и на управляемостта,
4. нанася тежки имиджови щети,
5. създава предпоставка за възникване на протестни движения и революции,
6. поставя на изпитание държави и съществуващи съюзи – икономически, военни или политически,
7. разпад на междудържавните отношения – прекъсване на дипломатически отношения, налагане на ембарго, обявяване на война,
8. ескалиране на ситуацията до смяна на формата на държавно управление.

ВТОРА ГЛАВА: КОМУНИКАЦИЯТА КАТО ВЛАСТ И ВЛАСТТА КАТО КОМУНИКАЦИЯ

2.1. Комуникацията като власт и властта като комуникация в теоретическите концепции на Хана Арент

Втората глава изследва комуникацията като власт и властта като комуникация, като се фокусира върху теоретичните концепции на Хана Арент. Тя вижда властта не като принуда или контрол, а като колективно действие и споделен ангажимент, който се корени в свободата и реципрочността на човешките взаимоотношения. Тя критикува традиционните представи за властта, които я изравняват със силата, контрола или господството и подчертава разликата между властта и насилието.

Арент разглежда властта като нещо, което се реализира в обществената сфера чрез комуникация, убеждаване и разум, а не чрез насилие или принуда. Тя използва древногръцката демокрация като модел, където властта се упражнява в публичното пространство на агората чрез диалог и дебати. Това публично пространство позволява на гражданите да изявяват своите идентичности и да участват в колективното формиране на общата воля.

Арент също така критикува съвременните тенденции за приватизация на публичното пространство и намаляването на активното политическо участие, което води до деградация на демократичните процеси и укрепване на тоталитарни тенденции. Тя подчертава важността на активното гражданско участие и обществената ангажираност за поддържането на жизнената сила на демократичните институции.

В заключение, Хана Арент подчертава, че истинската власт произлиза от способността на хората да действат заедно в дух на взаимно уважение и разбирателство, като по този начин създават основа за политическа общност, която възхвалява свободата и плурализма. Такава концепция за властта предизвиква традиционните представи и подчертава значението на комуникативната сила в политическия живот.

2.2. Комуникацията като власт и властта като комуникация в теоретическите концепции на Юрген Хабермас

В този раздел от текста се разглежда понятието за комуникативна власт в теоретическите концепции на Юрген Хабермас, като се извежда от идеите на Хана Арент и се интегрира в по-широката рамка на съвещателната демокрация. Хабермас разбира комуникативната власт като основа на популярния суверенитет, който стои в контраст с административната и

икономическата власт, използвайки споделени вярвания и междусубективно признаване на претенции за валидност.

Основавайки се на разделението между системната логика и жизнения свят, Хабермас идентифицира властта като произлизаща от ежедневните комуникации и взаимодействия, активирани от естествения език, в контраст с системните механизми на социална интеграция като парите и административната власт. Той добавя към теорията на системите идеята за комуникативна сила, която се основава на презумпциите, вградени в естествения език, и се стреми да спаси нормативния идеал на народния суверенитет в контекста на сложното и системно управлявано съвременно общество.

Чрез своя модел ядро-периферия на съвещателна политика, Хабермас представя как откритите дебати в публичната сфера могат да влияят на упълномощените органи за вземане на решения, превръщайки общественото мнение в политическа власт. Той разглежда комуникативната власт като съчетание на нормативни и емпирични измерения на политиката, където „комуникативният“ аспект отразява нормативните идеали на комуникативното действие, докато „силата“ е свързана с емпиричната способност при вземането на решения.

Хабермас разглежда комуникативната власт и в контекста на институционализирани демократични процедури, където тя става компонент на политическата власт, когато влияе на вярванията и решенията на политическата система. Той подчертава ролята на публичната сфера като място за възникване на комуникативна сила, която може да бъде трансформирана в политическа власт чрез институционализирани процедури.

В заключение, Хабермас представя визия за комуникативната власт като основен компонент на демократичния процес, където комуникацията и разумният дебат в публичната сфера формират основата на политическата легитимност и власт. Той подчертава значението на непринудената комуникация и интерсубективното разбиране като основни елементи на демократичната политическа култура, като по този начин разширява и допълва традиционните разбирания за политическата власт и демокрация.

ТРЕТА ГЛАВА: Кризата ковид - криза на легитимността или на ефективността?

В трета глава правя емпирична проверка дали кризата, предизвикана от КОВИД-19, ще отговори на изработените от мен критерии за политическа криза. За целите на настоящото изследване проведох и 10 дълбочинни интервюта с журналисти, отразявали кризата КОВИД-19, работещи в информационни агенции, радиа и телевизии.

За по-голяма представителност на изследването проведох и анкета със същите въпроси със затворени отговори с 1142 души в социални медии. От нея става ясно, че общественото мнение относно ефективността на комуникацията между институциите и обществото в България по време на началото на пандемията от КОВИД-19 е разнообразно и предимно наклонено към по-негативна оценка.

Започваме от първата характеристика – доведе ли кризата до промени на формите на социален живот и как това засегна нашите граждански права.

Как КОВИД-19 промени формите на социален живот?

КОВИД-19 драматично преобърна света и навлезе във всеки аспект на нашия живот, включително и в начина, по който социализираме и взаимодействаме един с друг. Социалните дистанционни мерки и карантините насърчиха използването на технологията за поддържане на връзка с близки и приятели. Виртуалните срещи станаха новата норма, като хората използваха различни платформи за видеоконференции за общуване, работа и учене.

Ограниченията, свързани с пандемията, преобрази и обществените събирания и събития. Концерти, фестивали, сватби и други тържества бяха отменени, ограничени или пренасочени към онлайн формати, което ограничи възможностите за лични контакти и общуване. Много хора преминаха към работа и учене от къщи, което означаваше по-малко физически контакт с колеги и съученици.

Онлайн пазаруването и доставките у дома станаха по-популярни, като мнозина избягваха физическите магазини, за да намалят риска от заразяване. Това също допринесе за намаляване на личните контакти и социалните взаимодействия.

Как КОВИД-19 постави под съмнение легитимността на правителствата по света?

КОВИД-19 не е само здравна криза; тя също така предизвика политически и социални бури в много страни по света. В опита си да управляват кризата, правителствата се сблъскаха с неочаквани предизвикателства, които обезсилеха доверието в тяхната легитимност и компетентност.

Един от основните фактори, който повлия на легитимността на правителствата, беше начинът на комуникация и нивото на прозрачност. В много страни информацията беше или задържана, или представена по начин, който създаваше конфузия и несигурност. Липсата на ясна и консистентна информация подкопа доверието в институциите и техния авторитет.

Решенията, свързани с управлението на пандемията, като карантини, затваряне на границите и ограничения, също бяха предмет на критика. В много случаи, бързите и драстични мерки бяха възприемани като неадекватни или прекалено строги, което предизвика опозиция и протести.

Управлението на кризата имаше дълбоки социално-икономически последствия, които също увредиха легитимността на правителствата. Мнозина хора изгубиха работата си, бизнесите страдаха, а социалните неравенства се задълбочиха, което предизвика обществено недоволство и нестабилност.

КОВИД-19: Заплаха не само за управлението, но и за управляемостта?

КОВИД-19 отпрати предизвикателство не само към стабилността на правителствата, но и на самата концепция за управляемост на държавите и тяхната способност да реагират адекватно на кризи.

Кризата изложи множество слабости в управленските структури на различни страни. Освен конкретни управленски проблеми, КОВИД-19 породил и по-обща въпроси за управляемостта на държавите. Създадени бяха условия за разпространение на дезинформация, конспиративни теории и политическа нестабилност, които подкопаваха доверието в институциите и възможността за рационално управление на обществото.

Доверието в институциите е ключов фактор за успешната управляемост на всяка държава. КОВИД-19 постави този фактор под сериозен натиск, като в много страни доверието беше сериозно нарушено поради противоречивата информация, липсата на ясна стратегия и неадекватните мерки за справяне с кризата.

Имиджови щети от КОВИД-19

Една от основните имиджови щети беше свързана с прозрачността и комуникацията на правителствата. Някои държави бяха критикувани за забавяне на информация, неточни данни и липса на ясна комуникационна стратегия. Това подкопа доверието на гражданите и намали ефективността на обществените здравни мерки.

Различните стратегии за справяне с пандемията също имаха значително влияние върху имиджа на държавите. Докато някои страни бяха похвалени за бързата реакция и ефективни мерки, други бяха подложени на критика за неподготвеност и неадекватни действия.

Пандемията от КОВИД-19 изпита имиджа на държавите по света в различни аспекти - от прозрачност и комуникация до социална отговорност и технологична готовност. Уроците, научени от този период, би трябвало да служат за подготовка и укрепване на имиджа на държавите за бъдещи глобални предизвикателства и кризи.

КОВИД-19: Предпоставка за протестни движения и революции?

КОВИД-19 не само разкри здравния кризис в световен мащаб, но също така промени социалните и политически реалности в множество държави. Строгите мерки, приложени от правителствата, в комбинация с икономическите и социалните последици, създадоха условия, които могат да стимулират протестни движения и дори революционни настроения. Блокирането и ограниченията във връзка с пандемията доведоха до масова безработица, банкрути на предприятия и икономическа нестабилност. Тези фактори способстват за увеличаване на обществената неудовлетвореност и могат да послужат като основа за протестни движения.

Мерките за социално дистанциране и другите ограничения, наложени за ограничаване на разпространението на вируса, бяха възприети като нападение срещу индивидуалните свободи и права, което също може да стимулира протестни настроения.

КОВИД-19 без съмнение създава условия, които могат да подхранват протестни движения и социални разтревожения. Въпреки това, дали те могат да ескалират до нивото на революции, зависи от множество фактори, включително исторически, културни и политически контексти в конкретните общества. Във всеки случай, КОВИД-19 ще остане в историята като значим фактор, влияещ на социално-политическите процеси в началото на 21-ви век.

КОВИД-19: Изпитание за държави и съюзи - Как да укрепим международната сигурност и сътрудничество?

КОВИД-19 силно засегна световната икономика, като прекъсна вериги на доставки и натежи върху икономическите съюзи. Различни региони и страни бяха засегнати в различна степен, което създаде напрежение в рамките на икономическите блокове и изисква нова стратегия за икономическо възстановяване и сътрудничество.

Макар и не директно свързан с военните действия, КОВИД-19 повлия на операциите и приоритетите на военните съюзи. Пандемията подчерта необходимостта от подобрена биосигурност и готовност за реагиране при здравни извънредни ситуации. Пандемията разкри несъвършенствата и слабостите в международните политически съюзи и сътрудничество. Липсата на координация и сътрудничество в началните етапи на кризата подкопа усилията за борба с разпространението на вируса.

КОВИД-19 и междудържавните отношения: Разпад или Реформация?

Някои държави наистина приложиха ограничения и ембарго, особено в началото на пандемията, насочени към защита на националните интереси, здравни ресурси и медицински снабдения. Тези мерки бяха временни и се фокусираха върху опазването на живота и здравето на гражданите.

Пандемията не доведе до обявяване на война между държавите поради самата си природа. Въпреки това, съществуващите конфликти продължиха, и в някои случаи, свързани с КОВИД-19, допълнително влошиха ситуацията.

КОВИД-19 оказва влияние върху междудържавните отношения, като в някои случаи преформулираше традиционните подходи към дипломацията и междудържавната кооперативност. Пандемията не беше пряка причина за разпад, ембарго или военни конфликти, но допълнително усложни някои аспекти на външната политика и междудържавните отношения.

Управление на кризата с КОВИД-19: Различни форми на управление в прицел

Кризата, предизвикана от КОВИД-19, изложи на сериозно изпитание различните форми на управление по целия свят. От авторитарни до демократични режими, всеки вариант на управление трябваше да формулира и приложи стратегии за справяне с бурята, породена от пандемията. В този анализ ще разгледаме как различните системи се справиха и какви уроци можем да извлечем от тяхната реакция.

Авторитарно управление: Ефективност при наблюдение

Авторитарните режими често демонстрираха ефективност при бързото и драстично прилагане на мерки. Със способността да контролират и ограничават информацията и гражданските свободи, те бяха способни да налагат и изпълняват строги ограничения, карантини и проследяване на контакти. Въпреки това, този подход създаваше условия за нарушаване на правата на човека и липса на прозрачност.

Като епицентър на пандемията, Китай бързо мобилизира ресурсите си, прилагайки строги мерки за изолация, масово тестване и проследяване на контакти. Авторитарната природа на управлението позволи бързи и решителни действия, но също така повдигна въпроси относно прозрачността и зачитането на гражданските права.

Демократично управление: Консенсус и координация

Демократичните режими се опитаха да постигнат баланс между защитата на общественото здраве и зачитането на гражданските свободи. Те се фокусираха върху консенсуса, информацията и насърчаването на ваксинацията чрез образование и достъп до ресурси. Въпреки това, демократичните системи често се сблъскаха с предизвикателства, свързани с координация, съгласие и бързина на реакция.

ЕС, който характеризира по-либерален и координиран подход, се фокусира върху солидарността и сътрудничеството между държавите-членки. Макар и да се сблъсква с предизвикателства като неравномерно разпределение на ваксини и различия в националните здравни системи, ЕС се стремеше към обща стратегия и подкрепа.

САЩ, повлияни от неолиберални идеи, първоначално се съсредоточиха върху индивидуалната свобода и икономическата активност. Въпреки че федералният подход беше децентрализиран, с времето се приемаха по-координирани усилия за справяне с пандемията, включително стимули и ваксинационни кампании.

Русия приложи смесен подход, комбинирайки елементи на авторитарното управление с определена степен на децентрализация. Създаването и разпространението на собствена ваксина (Sputnik V) беше ключов елемент в стратегията на Русия за управление на кризата.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА: КОВИД-19 кризата през призмата на някои социологически теории

Анализът на КОВИД-19 през призмата на различни социологически теории разкрива многостранния характер на пандемията и нейното въздействие върху обществото. Тук са обобщени четири ключови перспективи:

4.1. Кризата КОВИД през призмата на функционализма и структурния функционализъм: ролята на институциите в борбата с пандемията

Функционализмът и структурният функционализъм разглеждат обществото като система от взаимозависими части, където всяка институция има своя функция в поддържането на социалния ред и стабилност. Пандемията от КОВИД-19 изтъкна ролята на здравните институции, образованието, семейството и работната сила като ключови компоненти в справянето с кризата. Ефективността на тези институции в сътрудничеството и адаптацията към новата реалност беше от съществено значение за овладяването на пандемията и намаляването на нейните последици.

4.2. Конфликтната теория и интерпретацията на КОВИД-19: борба за ресурси и социална несправедливост

Конфликтната теория акцентира върху неравномерното разпределение на ресурси, власт и влияние, което води до социални неравенства и конфликти. КОВИД-19 усили съществуващите социални разделения, като например в достъпа до медицинска грижа, ваксинация и икономически ресурси. Пандемията подчерта нуждата от адресиране на тези неравенства и потенциала за социална промяна чрез мобилизация и организация на засегнатите групи.

4.3. КОВИД-19 през призмата на символичния интеракционизъм: пренаписване на социалните скриптове

Символичният интеракционизъм се фокусира върху ежедневните социални взаимодействия и значението, което индивидите придават на тези взаимодействия. Теорията акцентира върху символите, езика и другите форми на комуникация, които хората използват, за да дадат значението и формират своите реалности, идентичности и светове. Нови символи и значения, създадени от КОВИД-19 са маските - символ на защита и отговорност, локдаунът - символ на изолация и борба. Пандемията промени социалните норми и поведения, като наложи нови форми на комуникация, работа и образование. Социалните скриптове се

адаптираха към новата реалност, отразявайки променените взаимоотношения и очаквания между индивидите.

4.4. Теория на социалния обмен и КОВИД-19: адаптация и реципрочност в условията на пандемия

Теорията на социалния обмен разглежда социалните взаимоотношения като обмен на ресурси, където индивидите търсят максимална полза при минимални разходи. В условията на пандемия, понятия като солидарност, сътрудничество и взаимопомощ станаха особено важни. Общностите и индивидите се обединиха, за да подкрепят уязвимите и да споделят ресурси, показвайки значението на реципрочността и взаимната подкрепа в кризисни ситуации.

ПЕТА ГЛАВА: НАЦИОНАЛНАТА ДЪРЖАВА В УПРАВЛЕНИЕТО НА КРИЗАТА КОВИД

5.1. Българския модел на управление на ковид-кризата, различни видове лидерство

Пета глава започва с исторически преглед на здравеопазването в България. Следва анализ на различните фази, през които пандемията от КОВИД-19 преминава в България.

Първоначален Взрив (Март - Май 2020)

- Фаза 1: Забелязано е първоначално въвеждане на строги мерки, включително затваряне на граници, училища и несъществени бизнеси, както и въвеждане на комендантски часове в някои области.

- Предизвикателства: Недостиг на лични предпазни средства и тестове, неподготвеност на здравната система за бързия прилив на пациенти.

Летен спад и Фалшива надежда (Юни - Август 2020)

- Фаза 2: След строгия локдаун се наблюдава временно намаляване на случаите. Мерките се облекчават, икономиката започва да се отваря.

- Предизвикателства: Подценяване на вируса от обществото, увеличаване на пътуванията и социалните контакти.

Есенна вълна и Натиск върху Здравеопазването (Септември - Декември 2020)

- Фаза 3: Увеличаване на случаите след летния период. Натискът върху здравната система се усеща остро.

- Предизвикателства: Липса на медицински персонал, пренаселени болници, трудности в управлението на общественото здраве.

Зима и Ваксинация (Януари - Март 2021)

- Фаза 4: Започва кампанията за ваксинация.

- Предизвикателства: Скептицизъм към ваксините, логистични проблеми с разпределението и прилагането на ваксините, появата на нови варианти на вируса.

Алфа и Делта Вълни (Април - Ноември 2021)

- Фаза 5: Варианти като Алфа и по-късно Делта доведоха до нови вълни на заразяване. Делта вариантът се оказа много по-заразен от предишните.

- Предизвикателства: Бързо увеличение на случаите, по-голяма преносимост и натиск върху болниците, нужда от по-строги мерки.

Омикрон и Нова Реалност (Декември 2021 - 2023)

- Фаза 6: Появата на Омикрон варианта, който беше още по-заразен, но често се свързваше с по-леки случаи сред ваксинираните.

- Предизвикателства: Управление на огромния брой случаи, адаптиране към живот с вируса, преход към ендемичен подход на управление.

Анализът на Българския модел на управление на кризата с КОВИД-19 разкрива различни стилове на лидерство и подходи към управлението на пандемията, както и динамично променящото се обществено и политическо отношение към кризата.

Премиерът Бойко Борисов показва авторитарен и решителен стил на лидерство, като въведе строги мерки в отговор на пандемията и активно комуникираше с обществеността. Въпреки това, стилът му беше критикуван за липса на прозрачност и нееднозначни послания. Високите нива на одобрение в началото на пандемията постепенно отстъпиха място на критика и недоверие, което доведе до оставката на неговото правителство.

Президентът Румен Радев зае критична позиция към управлението на кризата от страна на правителството, акцентирайки на защитата на демократичните принципи и правата на гражданите. Радев насърчаваше обществената солидарност и подкрепа за медицинския персонал, като призоваваше за по-голяма прозрачност и отчетност от страна на изпълнителната власт.

Лидерството на ген. Венцислав Мутафчийски, като председател на Националния оперативен щаб за борба с КОВИД-19, се характеризираше с директна комуникация и акцент на научно-базираните решения. Въпреки първоначално високото обществено доверие, предизвикателствата и променящата се ситуация поставиха под въпрос ефективността на подхода му по-късно в хода на пандемията.

Във всички тези случаи, отношението на обществото и доверието към лидерите претърпя значителни промени през периода на пандемията, отразявайки възприеманата ефективност на техните мерки и комуникацията с обществото. Конфликтните мнения, включително опозиционни гледни точки, допълнително допринесоха за динамичната и понякога поляризирана обществена среда в България по време на кризата с КОВИД-19.

5.2. Значението на глобалното здравно управление и здравна дипломация по време на КОВИД-19

Глобалното здравно управление и здравната дипломация се оказаха от ключово значение в борбата с пандемията от КОВИД-19, изтъквайки необходимостта от сътрудничество, координация и иновации на международно ниво. Глобалното здравно управление обхваща съвкупността от процеси, политики, закони и институции, които формират начина, по който здравните въпроси се адресират глобално. Основната му цел е да се справи с глобалните здравни предизвикателства като епидемии и пандемии, хронични заболявания, неравенства в здравеопазването и въздействието на здравето върху развитието. Това изисква ефективна координация на политики и ресурси, обмен на информация и адаптиране към променящите се здравни нужди.

Здравната дипломация, от друга страна, представлява международния процес, който свързва здравеопазването с дипломацията и политиката, за да постигне значими здравни резултати на глобално ниво. Тя включва използването на дипломатически техники за постигане на здравни цели, като се фокусира върху международното сътрудничество, преговорите и партньорствата. Целите на здравната дипломация обикновено включват подобряване на глобалното здраве, насърчаване на здравната сигурност и адресиране на трансгранични здравни предизвикателства.

5.3. Въздействие на пандемията върху глобалните отношения и мултилатерализма

Текстът анализира въздействието на пандемията КОВИД-19 върху глобалните отношения и мултилатерализма, като разглежда международното сътрудничество като ключов подход за управление на кризи. Мултилатерализмът, основаващ се на сътрудничеството между множество страни и международни организации, се оценява като необходим, но и предизвикателен, поради политически различия, националистични тенденции и икономически интереси на различните държави.

Пандемията предизвика концепции като „ваксинен национализъм“ и акцентира върху неравномерното разпределение на ресурси, подчертавайки необходимостта от по-голяма прозрачност, укрепване на международните институции и по-добра координация на политиките. Мултилатерализмът е представен като инструментален за големите сили и функционален за по-малките, като се изтъква, че великите сили го използват за постигане на хегемония, докато по-малките страни търсят сътрудничество за взаимни ползи.

Споменава се също така и влиянието на Китай и САЩ върху мултилатерализма, като се обръща внимание на различните подходи и възгледи на двете страни, включително протекционизма и стремежа към доминиране в глобалния ред. Ролята на средните сили също е изтъкната, като се подчертава тяхната способност да действат като стабилизатори и противовеси в глобалната политика.

В крайна сметка, текстът представя мултилатерализма като сложен и многопластов подход към международното сътрудничество, който е изправен пред предизвикателства, но същевременно е от решаващо значение за управлението на глобални кризи като пандемията КОВИД-19.

5.4. Новата нормалност и светът след КОВИД-19

Новата нормалност и светът след КОВИД-19 се оказаха предизвикани от непредвидима глобална криза, която засегна международната сигурност, икономика и политическия ред. Пандемията се прояви като стратегически шок с незабавни отрицателни ефекти върху световната икономика и се превърна в една от най-големите заплахи за глобалния ред след Втората световна война.

Съперничеството между САЩ и Китай се изостри в контекста на пандемията, като и двете сили търсеха политическо влияние, въпреки икономическите удари от кризата. Китай се опита да запълни празнина от предполагаемата липса на американско лидерство, но погрешните стъпки и дефектно медицинско оборудване попречиха на усилията му да разшири своята мека сила.

Русия също се оказа въввлечена в кризата, опитвайки се да подобри своята мека сила чрез изпращане на медицински консултанти в чужбина и водене на кампания за дезинформация за да посее объркване на Запада. Въпреки това, НАТО се сблъска с отслабена военна готовност поради пандемията.

Трансатлантическите отношения претърпяха напрежение, като Европейският съюз се бореше да овладее влиянието на Китай и да договори структурата на програмата за икономическо възстановяване. В същото време, съюзниците на САЩ в Азия, като Южна Корея и Тайван, овладяха успешно епидемията и станаха по-устойчиви на икономическите шокове.

Международните институции, особено Световната здравна организация (СЗО), се изправиха пред критики за начина, по който управляваха пандемията и за прекомерното

уважение към Китай. Бавният отговор на СЗО и нейното отношение към Тайван подкопаха доверието в организацията.

Като цяло, пандемията от КОВИД-19 преобърна глобалната здравна сигурност, икономика и засили съперничеството между великите сили, подчертавайки необходимостта от бдителност и преосмисляне на глобалния подход към здравеопазването и международните отношения в бъдеще.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заключението на анализираният текст подчертава значението на ефективната институционална комуникация и легитимност в условията на криза, изискващи прозрачност, ефективност и доверие. Българското правителство и Европейският съюз (ЕС) се сблъскаха с предизвикателства в управлението на пандемията от КОВИД-19, които включваха необходимостта от координирани усилия, финансова подкрепа и разработване на ваксини. Въпреки началната подкрепа за въведените мерки, проблемите с прозрачността и последователността на информацията доведоха до недоверие и скептицизъм сред гражданите.

Кризата изисква адаптиране на комуникационните стратегии и подчертава важноста на прозрачността за запазване на доверието на обществеността. В България, липсата на ясна и последователна комуникация предизвика объркване и недоверие, докато в ЕС се сблъскаха с предизвикателствата на координирането на комуникацията между държавите-членки.

Пандемията също така подчерта важноста на глобалното сътрудничество и необходимостта от силни международни институции за бърз отговор на глобални кризи. Сътрудничеството в разработването и разпространението на ваксини, както и координирането на обществените здравни отговори, се оказаха критични за справянето с пандемията. Международни организации като Световната здравна организация играха ключова роля в този процес, въпреки изпитаните предизвикателства.

Уроците, извлечени от кризата с КОВИД-19, са ценни за бъдещето на институционалната комуникация и легитимност в контекста на глобални здравни предизвикателства, подчертавайки необходимостта от прозрачност, ефективност и международно сътрудничество.

Научни приноси на дисертационния труд

Научните приноси на дисертационния труд могат да бъдат отличени както следва:

1. *Теоретичен принос:* Разглеждането на КОВИД-19 кризата през призмата на различни социологически теории, включително функционализма, конфликтната теория, символичния интеракционизъм и теорията на социалния обмен, предоставя цялостно разбиране за въздействието на пандемията върху обществото и институциите. Този подход допринася за теоретичното обогатяване на социологията на здравеопазването и кризисното управление.

2. *Емпиричен принос:* Анализът на стиловете на лидерство на Бойко Борисов и Румен Радев, както и медицинското и експертно лидерство на Венцислав Мутафчийски и Ангел Кунчев, осветлява ролята на различни форми на лидерство в управлението на кризи. Този принос разширява разбирането за ефективността и въздействието на лидерските стратегии в условията на пандемия.

3. *Анализ на комуникационни стратегии:* Оценката на институционалната комуникация и легитимност по време на КОВИД-19 кризата, както в България, така и в ЕС, предлага важни изводи за значението на прозрачността, ефективността и доверието в кризисната комуникация. Този анализ допринася за практическото познание относно управлението на общественото възприятие и доверие в извънредни ситуации.

4. *Приложение на здравна дипломация и глобално управление:* Определянето на здравната дипломация и глобалното здравеопазване в контекста на КОВИД-19 предлага нов поглед върху международното сътрудничество и координация в кризисни ситуации. Този принос е особено важен за развитието на стратегии за глобално справяне с пандемии и други здравни кризи.

5. *Сравнителен анализ на модели на управление:* Разглеждането на различни форми на управление по време на КОВИД-19 кризата, включително авторитарни и демократични подходи, предоставя ценни уроци за ефективността и предизвикателствата на различни управленски стратегии в условията на глобална криза. Този анализ допринася за разбирането на динамиката между управленските структури, общественото доверие и кризисната реакция.

Тези приноси обогатяват научната литература и предлагат ценни насоки за бъдещи изследвания и практически приложения в областта на социалната социология, здравната политика и управлението на кризи.

Списък на научните публикации

1. „Conflict theory and the interpretation of COVID-19: Struggle for resources and social justice“, scientific journal „Znanstvena Misel“, No86/2024, 26.01.2024
2. „DYNAMICS AND MANAGEMENT OF POLITICAL AND SOCIAL CRISES“, International Scientific Conference «Modern Scientific Method» (January 4-5, 2024). Vienna, Austria
3. „COVID-19 рисци и възможности для современного мира“, Way Science 1st International and Scientific Internet Conference, 2021
4. „Россия, США и ЕС в новой военной реальности. Какова будет цена мира, будет ли формироваться новый мировой порядок и по чьим правилам?“, The Department of international relations of Yesenov university – 6 May 2022
5. „Кризис на управлението: източници, въздействие и перспективи“, сп. „Политически хоризонти“, бр.7, януари 2024 г.
6. „Въздействието на пандемията от коронавирус върху съвременния свят“, Конференция „Европейска нощ на учените“, 2021

Библиография

1. Allen-Ebrahimian, B. (15 апрел 2020 г.). China Already Has a WHO Alternative. Извлечено от Axios: <https://www.axios.com/china-world-health-organization-health-silk-road-95e68fe5-1e12-40f7-9644-c39128e28415.html>.
2. Allison, G. (2017). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
3. Arendt. (1955). *Elemente und Ursprunge totaler Herrschaft*.
4. Arendt. (1958). *The Human Condition*.
5. Arendt. (1963). *On Revolution*.
6. Arendt, H. (1951). *The Origins of Totalitarianism*. (New York: Harcourt, Brace.
7. Arendt, H. (1958). *The Human Condition*, p. 200. Chicago: University of Chicago.
8. Arendt, H. (1958). *The Origins of Totalitarianism*. New York: The World Publishing Company: Meridian Books.
9. Arendt, H. (1969). *Reflections on Violence*. New York: New York Review of Books.
10. Arendt, H. (1970). *On Violence*. New York: p.44.
11. Arendt, H. (1970). *On Violence*, p.44. New York: Harcourt Brace & Co.
12. Aristotle. (1932). *Politics*, translated by H. Rackham. Cambridge: Harvard University Press.
13. Asia Times. (6 май 2020 г.). Извлечено от Asia Times: <https://asiatimes.com/2020/03/vietnam-spins-virus-crisis-to-win-hearts-and-minds/>
14. Association, N. R. (april 2021 г.). National Restaurant Association. Извлечено от National Restaurant Association: <https://restaurant.org/education-and-resources/resource-library/employment-law-and-covid-19/>
15. Barton, L. (1993). *Crisis in Organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos*. South-Western Publishing Company:Cincinnati.
16. Blanchard, B. (8 апрел 2020 г.). Taiwan Rebuffs Accusations It Racially Attacked WHO Chief. Извлечено от Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-taiwan-who/taiwan-condemns-groundless-accusations-it-attacked-who-chief-idUSKCN21R04R>
17. Boin, A. ‘. (2016). *The politics of crisis management: Public leadership under pressure*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Boin, A. –t. (2001). “Public Leadership in Times of Crisis: Mission. working paper at Leiden University.
19. Bovens, M. &. (2016). Revisiting the study of policy failures. *Journal of European Public Policy*, 23 , 653–666.
20. Broekema, W. (2016). Crisis-induced learning and issue politicization in the EU: The Braer, Sea Empress, Erika, and Prestige oil spill disasters. *Public Administration*.

21. Bruce W. Dayton, A. B. (2004). *Managing Crises in the Twenty-First Century*. *International Studies Review*, 165-194.
22. Buchanan, M. (2000). *Ubiquity: Why catastrophes happen*. New York, NY, USA: Three Rivers Press.
23. C.M. Pearson, J. C. (1998). *Reaffirming Crisis Management*. Academy of Management.
24. Canovan, M. (1978). *The Contradictions of Hannah Arendt's Political Thought*. *Political Theory*, Feb., Vol. 6, No. 1 .
25. Canyon, D. (2020). *THE VALUE OF THOUGHT LEADERSHIP IN A WORLD IN CRISIS*. Asia-Pacific Center for Security Studies.
26. center, P. r. (15 април 2021 г.). Fewer jobs have been lost in the EU than in the U.S. during the COVID-19 downturn. Извлечено от pew research center: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/04/15/fewer-jobs-have-been-lost-in-the-eu-than-in-the-u-s-during-the-covid-19-downturn/>
27. Centre, E.-A. D. (20 april 2020 г.). Historical background. Извлечено от NATO, Brussels: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52057.htm? (accessed 20 April 2020).
28. Comfort, L. K. (2010). *Designing resilience for extreme events*. Pittsburgh, PA, USA: Pittsburgh University Press.
29. Commission, E. (2020). *Coronavirus: European Solidarity in Action*. Извлечено от <https://ec.europa.eu>: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/coronavirus-europeansolidarity-action_en.
30. Commission, E. (2020). *EU versus Disinformation*. Извлечено от EU Commission: <http://www.EUvsDisinfo.eu>
31. Cooper, J. E. (14 January 2019 г.). Trump Discussed Pulling US From NATO. Извлечено от New York Times: <https://www.nytimes.com/2019/01/14/us/politics/nato-president->
32. David Gitter, S. L. (30 март 2020 г.). China Will Do Anything to Deflect Coronavirus Blame. Извлечено от Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2020/03/30/beijing-coronavirus-response-see-what-sticks-propaganda-blame-ccp-xi-jinping/>
33. Dictionary, O. E. (н.д.).
34. Dictionary, O. (н.д.). <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803104247382;jsessionid=797AE7D5DA214EA9C7DE855E489815FF>.
35. Dictionary, T. C. (1999). 10th edition. Oxford University Press.
36. Dina Smeltz, I. H. (2019). *Rejecting Retreat: Americans*. The Chicago Council on Global Affairs, 6.
37. dnes.bg. (3 ноември 2020 г.). Радев с критика: Нямаше подготовка, виждаме панически действия! Извлечено от dnes.bg: <https://www.dnes.bg/obshtestvo/2020/11/03/radev-s-kritika-niamashe-podgotovka-vijdame-panicheski-deistviia.468338,11>
38. Durkheim, Ê. (1964). *The Division of Labour in Society*. New York: Free Press.

39. Emmott, R. (18 март 2020 г.). Russia Deploying Coronavirus Disinformation to Sow Panic in West, EU Document Says. Извлечено от Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-disinformation/russia-feeding-disinformation-about-coronavirus-to-sow-panic-in-west-eu-document-idUSKBN21518F?il=0>
40. Engels, K. M. (н.д.). The Communist Manifesto.
41. Etzioni, A. (2018). The rising (more) Nation-Centric System. The Fletcher Forum of World Affairs.
42. Fearn-Banks, K. (1966). Crisis Communications: A Casebook Approach. Lawrence Erlbaum.
43. Felter, C. (2021). What to Know About the Global COVID-19 Vaccine Rollout So Far. Council on Foreign Relations .
44. Ferraresi, M. (2020). China Isn't Helping Italy. It's Waging Information Warfare. Foreign Policy, 31.
45. Fink, S. (1986). Crisis Management: Planning for the Inevitable. New York: Amacom.
46. Flynn, J. (2004). Communicative power in Habermas theory of democracy. European Journal of Political Theory .
47. Forbes. (4 april 2020 г.). Face Mask Dispute Strains U.S. Canada Relations In Covid-19 Crisis. Извлечено от Forbes.com: <https://www.forbes.com/sites/andyjsemotiuk/2020/04/04/face-mask-dispute-strains-us-canada-relations-in-covid-19-crisis/>
48. Freedon, M. (2005). Layers of Legitimacy: Consent, Dissent, and Power in Left -Liberal Languages,” in Liberal Languages: Ideological Imaginations and Twentieth-Century Progress. Princeton University Press.
49. Garrett, L. (2005). The Next Pandemic? . Foreign Affairs, 3-23 .
50. Garrett, L. (2007). The Challenge of Global Health. Foreign Affairs, 14-38.
51. Gehlen, A. (1940). Der Mensch.
52. Gigliotti, R. –R. (1991). Emergency Planning for Maximum Protection. New York: Butterworth-Heinemann.
53. Gramer, A. M. (1 април 2020 г.). Russia Scores Pandemic Propaganda Triumph With Medical Delivery to US. Извлечено от Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2020/04/01/russia-scores-pandemic-propaganda-triumph-with-medical-delivery-to-u-s-trump-disinformation-china-moscow-kremlin-coronavirus>
54. Habermas. (1983). Hannah Arendt: On the Concept of Power. Cambridge: MA: MIT Press.
55. Habermas, J. (1975). Legitimation Crisis. Boston: Beacon Press.
56. Habermas, J. (1977). Hannah Arendt's Communications Concept of Power. Social Research Vol. No. 44, 3-24.
57. Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action.

58. Habermas, J. (1987). The theory of communicative action. Vol 2. Lifeworld and system: A critique of functionalist reason. Boston: Beacon Press.
59. Habermas, J. (1990). Discourse Ethics: Notes on a Program of Justification. Cambridge: MA: MIT Press.
60. Habermas, J. (1991). The theory of communicative action. Vol 1. Reason and the rationalization of society. Cambridge: Cambridge: Polity Press.
61. Habermas, J. (1996). Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge: MA: MIT Press.
62. Habermas, J. (1996). Between facts and norms: Contributions to discourse theory of law and democracy. Cambridge: Polity Press & Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
63. Hamblin, R. (1958). Leadership and Crisis. Sociometry 21.
64. He, L. (16 март 2020 г.). Coronavirus Devastates China's Economy and the 'Nightmare' is Not Over. Извлечено от CNN: <https://www.cnn.com/2020/03/16/economy/china-economy-coronavirus/index.html>
65. Heistein, M. H.-R. (2020). Challenges of Global Governance Amid the COVID-19 Pandemic. Council on Foreign Relations .
66. Hobson, J. A. (1909). The Crisis of Liberalism. London.
67. <https://www.euractiv.com/раздел/глобално-европа/новини/русия-най-пряка-заплаха-за-световния-ред-фон-дер-Лейен-казва-на-ес-япония-среща-на-върха/>. (12 05 2022 г.). Извлечено от Евронюз България.
68. Huang, T. J. (10 март 2020 г.). The Multilateral Health System Failed to Stop the Coronavirus. Извлечено от Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2020/03/10/the-multilateral-health-system-failed-to-stop-the-coronavirus/>
69. Hughes, E. C. (1946). New outline of the principles of sociology. New York: USA: Barnes & Noble.
70. Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order,? International Affairs, 94.
71. Ikenberry, J. (2020). Democracies will come out of their shell. Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/>.
72. Index, D. J. (17 април 2020 г.). Business Insider. Извлечено от Dow Jones Index: https://markets.businessinsider.com/index/dow_jones
73. Jonathan D. Moyer, T. S. (2018). Power and Influence in a Globalized World. Atlantic Council. Washington: Atlantic Council.
74. Judt, T. (2016). Postwar: A History of Europe Since 1945. London: Penguin Books.
75. Kagan, R. (2002). Power and Weakness. Policy Review, no. 113, <https://www.ies.be/files/documents/JMCdepository/Robert%20Kagan,%20Power%20and%20Weakness,%20Policy%20Review,%20No.%20113.pdf>.
76. Katz, Y. H. (2023). THE COVID-19 PANDEMIC AND GOVERNANCE GAPS . Council on Foreign Relations .

77. Keohane, R. O. (1990). Multilateralism: An Agenda for Research. *International Journal* 45, 731-764.
78. Kešetović, Ž. (2006). *Krizni menadžment I – prevencija krize*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
79. Khong, Y. F. (1992). *Analogies at war: Korea, Munich, Dien Bien Phu, and the Vietnam decisions of 1965*. Princeton, NJ, USA: Princeton University Press.
80. Kickbusch, I. (2013). *21st century global health diplomacy*. World Scientific Publishing.
81. Kim Hjelmgaard, D. S. (18 март 2020 г.). China Expels American Journalists from New York Times, Wall Street Journal. Извлечено от Washington Post: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2020/03/17/china-moves-expel-more-american-journalists/5069410002/>
82. Kingdon, J. (1984). *Agendas, alternatives and public policies*. Boston, MA: Little, Brown and Co.
83. Koselleck, R. (2006). *Crisis*. *Journal of the History of Ideas*.
84. Krasner, S. D. (1983). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. NY: Cornell University Press.
85. Krummenacher, A. (1981). *Krisnmanagement, Industrielle Organisation*. Zürich: p. 3.
86. Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
87. Kupchan, C. A. (2012). *No One's World: The West, the Rising Rest, and the Coming Global*. New York: Oxford University Press.
88. Lipset, S. M. (1963). *Political Man*. London: Mercury Books.
89. Littré, É. (1964). "Cise," in *Dictionnaire de la Langue Française*. Paris: Gallimard.
90. Liu, D. W. (16 март 2020 г.). Chinese Economy Suffers Record Blow from Coronavirus. Извлечено от Financial Times: <https://www.ft.com/content/318ae26c-6733-11ea-800d-da70cff6e4d3>
91. Living, w. a.-1. (2020-2021). *Living, working and COVID-19 (Update April 2021): Mental health and trust decline across EU as pandemic enters another year*. Извлечено от EUROFOUND: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2021/living-working-and-covid-19-update-april-2021-mental-health-and-trust-decline-across-eu-as-pandemic>
92. Marx, K. (1981). *Capital Volume III*.
93. McCarthy, J. H. (1977). *Hannah Arendt's Communications Concept of Power*. The Johns Hopkins University Press.
94. McDonald, J. (17 април 2020 г.). China's Economy in Worst Downturn Since '60s in Virus Battle. Извлечено от Associated Press: <https://apnews.com/7cfa063b58a160f94235f35ab614329f>
95. Milašinović, R. –M. (н.д.). *Osnovi teorije konflikata*, Fakultet bezbednosti.

96. Mitroff, I. I. (1990). *We're so big and powerful nothing bad can happen to us*. New York, NY, USA: Carol.
97. *Modern Chinese Dictionary* (revised edition). (1999).
98. Morlino, L. (1998). *Democracy Between Consolidation and Crisis*. OXFORD: OXFORD UNIVERSITY PRESS.
99. Mulier, T. (29 март 2020 г.). WHO Says It's Working With Taiwan Experts After Video Goes Viral. Извлечено от Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-29/who-says-it-s-working-with-taiwan-experts-after-video-goes-viral>
100. Mutikani, L. (19 март 2020 г.). Coronavirus Layoffs Push US Weekly Jobless Claims to Two-and-a-Half-Year High. Извлечено от Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-usa-economy-unemployment/u-s-jobless-claims-jump-to-two-and-a-half-year-high-coronavirus-blamed-idUSKBN216241>
101. News, E. (29 март 2020 г.). Netherlands Recalls Hundreds of Thousands of Defective Chinese Face Masks,. Извлечено от Euro News: <https://www.euronews.com/2020/03/29/netherlands-recalls-hundreds-of-thousands-of-defective-chinese-face-masks>
102. Norris, R. I. (2017). Trump and the Populist Authoritarian Parties: The Silent Revolution in Reverse. *Perspectives on Politics* 15, 443-454.
103. NPR. (8 май 2020 г.). Извлечено от NPR: <https://www.npr.org/2020/04/16/835710358/in-south-korea-success-fighting-the-virus-brings-success-at-the-ballot-box>
104. O'Mahony, P. (2010). Habermas and communicative power. *Journal of Power*, 53–73.
105. Parekh, B. (1981). *Hannah Arendt and the Search for the New Political Philosophy*. New Jersey: Atlantic Highland. Hvc. canities Press.
106. Peterson, C. B. (2011). *Conceptualising Multilateralism: Can We All Just Get Along?* Извлечено от Mercury: http://mercury.uni-koeln.de/fileadmin/user_upload/E-paper_no1_r2010.pdf.
107. Przeworski, A. (2019). *CRISES OF DEMOCRACY*. Cambridge: Cambridge University Press.
108. Qin, V. W. (16 април 2020 г.). As Coronavirus Fades in China, Nationalism and Xenophobia Flare. Извлечено от New York Times: <https://www.nytimes.com/2020/04/16/world/asia/coronavirus-china-nationalism.html>.
109. Quarantelli, E. (1988). *What is a Disaster?* NY/London: Routledge.
110. Rancière, J. (2001). *Ten Theses on Politics*.
111. Ritted, J. (ed. 1971). "Krise," in *Historisches Woerterbuch der Philosophie*.
112. Robinson. (н.д.). London: SCM Press.
113. Rosenthal, U. C. (1989). *Coping with crisis: The management of disasters, riots and terrorism*. Springfield: Charles C. Thomas.
114. Runciman, P. L. (1967). *Hannah Arendt, Truth and Politics*. Oxford: Philosophy, Politics and Society.

115. Russel, D. (19 март 2020 г.). The Coronavirus Will Not Be Fatal for China's Belt and Road Initiative But It Will Strike a Heavy Blow. Извлечено от South China Morning Post: <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3075624/coronavirus-will-not-be-fatal-chinas-belt-and-road-initiative-it>
116. Sakamoto, H. (2023). Covid-19 and global health governance. Australian Strategic Policy Institute .
117. Schmitter, P. C. (2015). CRISIS AND TRANSITION, but NOT DECLINE. Journal of Democracy, Volume 26, Number 1, 32-44.
118. Sorrento, A. (2020). "Der Dritte Dämpfer. Internationale Politik, 3.
119. South China Morning Post. (3 май 2020 г.). Извлечено от South China Morning Post: <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3082504/taiwan-rewards-health-minister-chen-shih-chungs-coronavirus>
120. Spokesperson, O. o. (31 март 2020 г.). US Department of State. Извлечено от The US Role in International Organizations' Response to COVID-19: <https://www.state.gov/the-u-s-role-in-international-organizations-response-to-covid-19/>
121. Standish, R. (18 март 2020 г.). Fortress Russia Begins to Show Cracks as Coronavirus Spreads. Извлечено от Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2020/03/18/fortress-russia-coronavirus-spread-covid-pandemic/>
122. Standish, R. (30 март 2020 г.). In the Coronavirus, Putin May Have Met His Match. Извлечено от Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2020/03/30/coronavirus-putin-met-his-match-covid/>
123. Starn, R. (1971). Historians and 'Crisis.
124. Stevens, B. (2022-2023). The cost of war. Australian Strategic Policy Institute.
125. Survey, L. F. (May 2020 г.). US Bureau of Labor Statistics. Извлечено от <https://www.bls.gov/>: <https://www.bls.gov/cps/effects-of-the-coronavirus-covid-19-pandemic.htm>
126. The Atlantic. (3 май 2020 г.). Извлечено от The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/04/angela-merkel-germany-coronavirus-pandemic/610225/>
127. The Atlantic. (3 май 2020 г.). Извлечено от The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/04/angela-merkel-germany-coronavirus-pandemic/610225/>
128. The Online Etymology Dictionary. (н.д.). Извлечено от <http://www.etymonline.com/index.php?term=crisis>
129. Tim Sweijts, A. U. (2016). CRISIS:BACK TO THE BRINK. Hague Centre for Strategic Studies.
130. Tingyang, Z. (7 Февруари 2018 г.). Can This Ancient Chinese Philosophy Save Us from Global Chaos? Извлечено от Washington Post: <https://www.washingtonpost.com/news/theworldpost/wp/2018/02/07/tianxia/>
131. Tocqueville, A. (1840). Democracy in America.

132. Trump, P. (25 Септември 2019 г.). 74th Session of the United Nations General Assembly. Извлечено от whitehouse: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-74th-session-unitednations-general-assembly/>
133. Walin, S. (1983). Hannah Arend: Democracy and Politics. Skidmore College, Salmagundi, 3-19.
134. Waltz, K. (1999). Globalization and governance. Political Science and Politics, 693-700.
135. Wendt, A. (1999). Social Theory of International Politics. New York: Cambridge University Press.
136. Wijkman, E. U. (2020). Come on!: Capitalism, Shorttermism, Population and the Destruction of the Planet – A Report to the Club of Rome. International Military Council on Climate and Security.
137. Wildavsky, A. B. (1988). Searching for safety. Berkeley: University of California Press.
138. Wilkenfeld, B. a. (н.д.). A Study of Crisis.
139. workers, T. u.-1. (7 February 2022 г.). Economic Policy Institute. Извлечено от Economic Policy Institute: <https://www.epi.org/blog/the-unequal-toll-of-covid-19-on-workers/>
140. WSJ. (2 Май 2020 г.). Извлечено от WSJ: <https://www.wsj.com/articles/local-practical-apolitical-inside-germanys-successful-coronavirus-strategy-11588325403?mod=searchresults&page=1&pos=1> .
141. Xu, S. (1998). ShuowenJiezi (Origin of Chinese Characters). Beijing: Zhongguo.
142. Zhang, C. (2017). How to Merge Western Theories and Chinese Indigenous Theories to Study Chinese Politics? Journal of Chinese Political Science 22, 283–294.
143. Бжежински, З. (1997). Голямата шахматна дъска. Ню Йорк : Основен Книги , 1997, с. 46.
144. Бозукова, М. (25 септември 2023 г.). Убедените антиваксъри са 12%, но вдигат шум за 115%. Извлечено от Mediapool.bg: <https://www.mediapool.bg/ubedenite-antivaksari-sa-12-no-vdigat-shum-za-115-news351671.html>
145. Вашингтон пост. (5 май 2003 г.). Извлечено от Вашингтон пост: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/05/05/vietnam-took-lead-in-containing-sars/b9b97e91-b325-42f9-98ef-e23da9f257a0/>
146. Вашингтон пост. (30 април 2020 г.). Извлечено от Washingtonpost: <https://www.washingtonpost.com/world/2020/04/30/vietnam-offers-tough-lessons-us-coronavirus/>
147. Веле, Д. (10 януари 2022 г.). "Възраждане": протестираат срещу ваксините, но се ваксинират. Извлечено от dw.com: https://www.dw.com/bg/%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%B2%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%BA%

148. Виенам Ескперс прес. (3 май 2020 г.). Извлечено от Виенам Ескперс прес: <https://e.vnexpress.net/news/news/vietnam-wins-first-round-of-coronavirus-fight-deputy-pm-4060132.html>
149. Виетнам Експрес. (25 февруари 2020 г.). Извлечено от VNexpress: <https://e.vnexpress.net/news/news/vietnam-wins-first-round-of-coronavirus-fight-deputy-pm-4060132.html>
150. Галъп. (24 март 2020 г.). Галъп Интернешънъл. Извлечено от Галъп: <https://www.gallup-international.bg/43085/express-opinion-poll-state-of-emergency/>
151. Галъп. (21 септември 2021 г.). Галъп Интернешънъл. Извлечено от Галъп Интернешънъл: <https://www.gallup-international.bg/45008/45-percent-say-they-are-not-vaccinated-and-they-will-not-do-it/>
152. Дутерте. (2020). Нюз бг. Извлечено от <https://news.bg/world/duterte-razstrel-za-narushitelite-na-karantinata.html>
153. Ей Би Си Нюз. (2 май 2020 г.). Извлечено от Ей Би Си Нюз: <https://abcnews.go.com/Health/trust-testing-tracing-south-korea-succeeded-us-stumbled/story?id=70433504>
154. ЕК. (н.д.). Европейски портал за борба с коронавируса. Извлечено от Европейски портал за борба с коронавируса: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/tackling-coronavirus-disinformation_bg
155. Ен Би Си Нюз. (3 май 2020 г.). Извлечено от Ен Би Си Нюз: <https://www.nbcnews.com/health/health-news/what-taiwan-can-teach-world-fighting-coronavirus-n1153826>
156. Интернешънъл, Г. (2021). Галъп Интернешънъл. Извлечено от Галъп Интернешънъл: <https://www.gallup-international.bg/45659/two-years-with-the-pandemic-support-for-the-restrictions-goes-down-as-doubts-about-the-effectiveness-of-vaccines-are-growing/>
157. Кисинджър, Х. (18 12 2022 г.). <https://www.mediapool.bg/mirniyat-plan-na-kisindzhar-ukraina-v-nato-krim-za-rusiya-obnovena-news343040.html>.
158. Макрон. (2020). Извлечено от Дебати бг: <https://debati.bg/makron-nie-sme-v-sastoyanie-na-voyna/>
159. НОЩ, 3. з. (февруари 2020 г.). Заповед за създаване на НОЩ. Извлечено от Единен информационен портал за КОВИД-19: <https://coronavirus.bg/bg/231>
160. Ню Йорк Пост. (25 април 2020 г.). Извлечено от Ню Йорк Пост: <https://nypost.com/2020/04/25/taiwan-was-the-only-nation-with-a-correct-coronavirus-response/>
161. ООН, В. д. (1948). ООН. Извлечено от <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>
162. Пейков, М. (20 март 2020 г.). Дневник. Извлечено от Дневник: https://www.dnevnik.bg/analizi/2020/03/20/4044034_vmesto_masovo_testvane_bezsmisleni_bloka_di_na_gradove/

163. Попов, С. (н.д.). Университетски речник - основни понятия. Нов български университет.
164. права, С. -В. (април 2020 г.). СЗО. Извлечено от СЗО: <https://www.who.int/hhr/information/25%20Questions%20and%20Answers%20on%20Health%20and%20Human%20Righ>
165. Прокопенко, И. (2020). Коронавирус, вирусът убиец. София: ИК "Бард".
166. рисърч", С. а. (февруари 2021 г.). Социологическа агенция "Алфа рисърч". Извлечено от Социологическа агенция "Алфа рисърч": Близко година след началото на пандемията от КОВИД-19 почти всеки втори българин смята, че тя е променила не просто отделни аспекти от ежедневието ни, а цялостния ни начин на живот. Това показват резултатите от последното национално-представително проучване
167. Рисърч, А. (28 април-5 май 2020 г.). Алфа Рисърч. Извлечено от Алфа Рисърч: <https://alpharesearch.bg/post/969-otrajenie-na-purvia-etap-ot-krizata-s-koronavirusa-vurhu-politicheskata-kartina-v-stranata.html>
168. рисърч, А. (февруари 2021 г.). Социологическа агенция "Алфа рисърч". Извлечено от Социологическа агенция "Алфа рисърч": <https://alpharesearch.bg/post/976-godina-sled-nachaloto-na-kovid-pandemiata-kak-se-promeni-jivotut-ni.html>
169. Светът. (9 май 2020 г.). Извлечено от The World: <https://www.pri.org/stories/2020-03-03/south-korea-s-approach-containing-coronavirus-model-rest-world>
170. СЗО. (2020). СЗО. Извлечено от <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf> .
171. СЗО. (2020). СЗО. Извлечено от <https://www.who.int/publications-detail/critical-preparedness-readiness-and-response-actions-for-covid-19>
172. Си Ен Би Си Нюз. (5 май 2020 г.). Извлечено от Си Ен Би Си Нюз: <https://www.cnn.com/2020/05/05/how-new-zealand-brought-new-coronavirus-cases-down-to-zero.html>
173. Т Hart, P. (1993). Symbols, rituals and power: The lost dimension in crisis. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 36-50.
174. Т Hart, P. R. (1993). Crisis decision making: The centralization thesis revisited.
175. тв, Н. (28 април 2021 г.). България започва преговори за ваксината „Спутник V”. Извлечено от Нова телевизия: <https://nova.bg/news/view/2021/04/28/324756/%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B2%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0>
176. Тренд, С. (2-10 ноември 2020 г.). Тренд. Извлечено от Тренд: <https://rctrend.bg/project/%d0%bd%d0%b0%d0%b3%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%b8-%d0%bd%d0%b0-%d0%b1%d1%8a%d0%bb%d0%b3%d0%b0%d1%80%d0%b8%d1%82%d0%b5->

%d1%81%d0%bf%d1%80%d1%8f%d0%bc%d0%be-
%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b8%d1%80%d0%b0-2/

177. Тренд, С. (1-7 юни 2020 г.). Тренд. Извлечено от Тренд:
<https://rctrend.bg/project/%d0%bd%d0%b0%d0%b3%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%b8-%d0%bd%d0%b0-%d0%b1%d1%8a%d0%bb%d0%b3%d0%b0%d1%80%d0%b8%d1%82%d0%b5-%d1%81%d0%bf%d1%80%d1%8f%d0%bc%d0%be-%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b8%d1%80%d0%b0/>

178. Фридман, Д. (4 2022 г.). Geopolitic futures. Извлечено от
<https://geopoliticfutures.com/welcome/>.